

7. Михеев В. М. Тоталитарный мыслитель: Анализ теоретического наследия мыслителя XIX века Н. Я. Данилевского (1822–1885) [Текст] / В. М. Михеев. – Брест: Заря над Бугом, 1994. – 96 с.

8. Пивоваров Ю. С. Очерки истории русской общественно-политической мысли XIX – первой трети XX столетия [Текст] / Ю. С. Пивоваров. – М.: ИНИОН РАН, 1997. – 316 с.

References

1. Berdyayev N. A. Russkaya ideya: Osnovnyye problemy russkoy mysli XIX i nachala XX veka; Sud'ba Rossii [Текст] / N. A. Berdyayev. – М.: ЗАО «Svarog i K», 1997. – 541 с.
2. Danilevskiy N. Ya. Rossiya i Yevropa [Текст] / N. Ya. Danilevskiy. – М.: Kniga, 1991. – 573 с.
3. Zen'kovskiy V. V. Russkiye mysliteli i Yevropa [Текст] / V. V. Zen'kovskiy. – М.: Respublika, 1997. – 368 с.
4. Leont'yev K. N. Vizantizm i slavyanstvo [Текст] / K. N. Leont'yev // Pozdnyaya osen' Rossii. – М., 2000. – С.17–156.
5. Leont'yev K. N. Pis'ma o vostochnykh delakh [Текст] / K. N. Leont'yev // Khram i tserkov'. – М., 2003. – С.171–222.
6. Losskiy I. O. Istoriya russkoy filosofii [Текст] / V. N. Loss'kiy. – М.: ЗАО «Svarog i K», 2000. – 471 с.
7. Mikheyev V. M. Totalitarnyy myslitel': Analiz teoreticheskogo naslediya myslitelya XIX veka N. Ya. Danilevskogo (1822–1885) [Текст] / V. M. Mikheyev. – Брест: Zarya nad Bugom, 1994. – 96 с.
8. Pivovarov Yu. S. Ocherki istorii russkoy obshchestvenno-politicheskoy mysli XIX – pervoy trети XX stoletiya [Текст] / Yu. S. Pivovarov. – М.: ИНИОН РАН, 1997. – 316 с.

Meleschuk A. A., Ph.D. in Philosophy, Assistant Professor of Philosophy Science Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Ukraine, Dnepropetrovsk), meleschuk@ukr.net

Correlation Pan-Slavism and Byzantinism in the historiography of later Slavophiles

Are investigated the differences between the Pan-Slavism in historiography of Nikolai Danilevsky and the Byzantinism in historiography of Konstantin Leontiev. Both thinkers are representative of late Slavophilism. Ideas of Nikolai Danilevsky studied in detail and Pan-Slavism his historiography defined the essence of late Slavophilism. But Leontiev, whose creativity hardly studied, created the original conception of Byzantinism, which was opposed by Pan-Slavism of Danilevsky. However, researchers often make the mistake of relating the historiography Leontiev to Pan-Slavism. Therefore, the purpose of the article was to analyze the essence of the two concepts, revealing of their essential components and compare them to determine their true relations. Without detailed analysis of the relationship Pan-Slavism and Byzantinism is impossible to give an objective assessment of late Slavophilism. The study used comparative and dialectical method, which allowed us to study the relationship and interaction concepts Pan-Slavism and Byzantinism.

Keywords: historiography, history, West, East, Europe, Russia, Pan-Slavism, Byzantinism, Slavophilism.

Мелешук А. А., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара (Украина, Днепропетровск), meleschuk@ukr.net

Соотношение панславизма и византизма в историографии поздних славянофилов

Исследованы различия между панславизмом в историографии Николая Данилевского и византизмом историографии Константина Леонтьева. Оба мыслителя являются представителями позднего славянофильства. Творчество Николая Данилевского подробно изучено и его панславистическая историософская концепция стала определяющей для характеристики позднего славянофильства. Но, К. Леонтьев, творчество которого почти не исследовано, создал оригинальную концепцию византизма, которая была противопоставлена им панславизму Данилевского. Однако исследователи часто допускают большую ошибку, относя историософию Леонтьева к панславизму. Поэтому, целью статьи стал анализ сущности двух концепций, выявление их существенных составляющих и сравнение между собой для определения их истинного соотношения. Без подробного анализа соотношения панславизма и византизма невозможно дать объективную оценку позднему славянофильству. В ходе исследования были применены компаративный и диалектический методы, что позволило изучить соотношение и взаимодействие понятий панславизма и византизма.

Ключевые слова: историософия, история, Запад, Восток, Европа, Россия, панславизм, византизм, славянофильство.

* * *

УДК 141.7

Данканіч Р. І.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Дніпропетровський національний
університет ім. Олеса Гончара
(Україна, Дніпропетровськ),
rimma_dankanich@mail.ru

М. ГАЙДЕГГЕР ПРО СПІВВІДНЕСЕННЯ ПОНЯТЬ «ЖИТТЯ» І «ВОЛЯ ДО ВЛАДИ»

Добре відомо, що Мартін Гайдеггер один з самих відомих критиків філософії Фрідріха Ніцше. Ніцше займає особливе місце в аналізі Гайдеггера. Увага Гайдеггера полягає в проясненні основних понять Ніцше, більш відомих як «Життя» та «Воля до влади». Гайдеггер вбачає в «Волі до влади» останній проєкт європейської метафізики. Гайдеггерівське прояснення поглядів Ніцше на «Життя» проводиться на тому ж рівні філософського аналізу, що і поняття «Воля до влади».

Ключові слова: «Життя», «Воля до влади», буття, метафізика, цінності.

Нагальною для сучасного українця знову постає проблема онтології життя. Існування людини в умовах духовної, соціальної, економічної, політичної нестабільності призводить людину до втрати нею розуміння сутності, значення і перспектив життя. Що є життя? Яка його цінність у цьому світі? – Це біологічна форма існування живих істот, короткий проміжок між народженням та смертю? Чи сутність існування, принцип самоствердження? Дані запитання фіксують наявність проблем людського існування у сучасному світі.

У даному контексті актуальним є повернення до філософської спадщини одного з головних представників філософського напрямку «Філософія життя» Фрідріха Ніцше. Головною особливістю філософування Ф. Ніцше є визначення ним життя як волі до влади. Серед дослідників даної проблематики в філософії Ф. Ніцше можна назвати Г. Юнгера, М. Шелера, К. Ясперса, У. Кауфмана, А. Данто, Ж. Дерріда, Ж. Дельоза, М. Фуко, Д. Ваттімо та ін. Але в даному дослідженні розглядається інтерпретація поняття «Воля до влади» Ф. Ніцше Мартіном Гайдеггером.

Гайдеггер тлумачить категорію «життя» в філософії Ф. Ніцше як самозростання і стверджує, що концепція «Воля до влади» є перспективою і сутністю життя в філософії Ф. Ніцше. З одного боку, Гайдеггер розглядає «волю до влади» як пізнання в цілому, з іншого – як принцип нового утвердження цінностей.

«Воля до влади» – це один з головних концептів філософії Ніцше, що має віталістичний характер. Термін віталізм (від латинського *vita* – життя) – означає живий, життєвий. Тому, за словами Гайдеггера, філософію Ніцше можна називати метафізикою волі. Вперше фраза «воля до влади» пролунала у книзі «Так говорив Заратустра». Досліджуючи це словосполучення, тяжко уявити, чим саме є слово «воля» по відношенню до влади, і навпаки, та, що з них є первинним, а що – підпорядкованим іншому. На думку М. Гайдеггера, у виразі «воля до влади» слово влада називає лиш суть того, яким саме чином воля волить сама себе – водночас будучи і наказом, і повелінням. Гайдеггер стверджує, що сутність влади полягає у тому, що вона супроводжує волю. Воля до влади, таким чином, це сутність влади, що являє всю безумовність волі тобто «волить» сама себе [5, с. 40].

Сутність волі до влади Ніцше є в той час сутністю волі, яка виявляється фундаментальною рисою всього дійсного. Ніцше говорить, що воля до влади – це найглибша сутність буття [2, с. 414].

Воля до влади неможлива без крайнього загострення проблеми, «без «так» і «ні» [2, с. 415]. За словами Гайдеггера, «сама внутрішня сутність буття», як це розумів Ніцше, визначає буття як суще в цілому. Тому сутність волі до влади і саму волю до влади як головну рису всього сущого неможливо встановити через психологічне спостереження, навпаки, заново означає психологію «як морфологію і еволюційне вчення про волю до влади». Для Ніцше поняття «воліти» означає хотіти стати сильнішим, прагнути саморозвитку та створювати умови для здійснення воління [2, с. 397]. Гайдеггер, даючи означення сутнісним засобам, сказав, що саме ці засоби і є умовами до волі до влади.

Воліти, на думку Ніцше, означає бажати стати володарем. М. Гайдеггер, інтерпретуючи це поняття, наводить приклад про слугу, який, залишаючись слугою, все одно стає господарем. За словами Гайдеггера, воля Ніцше – це не якість бажання, не просто стремління до чого–небудь, але воля сама в собі вже є такою, що відає накази у своїй суті. Суть цих наказів полягає в тому, що той, хто їх відає, є володар. Володар, у свою чергу, – це той, хто, розуміючи суть справи, надає розпорядження можливостям здійснення чого–небудь.

Таким чином, за словами Гайдеггера, той, хто наказує, є вище самого себе, оскільки ризикує самим собою, і вимушений слухатися власних наказів. Наказувати, веліти, на думку Гайдеггера, Ніцше розуміє не як гру в роздавання команди наліво, направо, а як подолання самого себе, тому що, наказувати значно важче, ніж виконувати, тому що воля Ніцше волить саму себе, у той же час – сама себе перевищує. Отже, воля волить себе як таку, яка підноситься над самою собою, а тому вимушена одночасно відставати від самої себе і приводити себе в покору собі [5, с. 39]. У виразі «воля до влади» слово «влада» відображає лише сутність того, яким чином воля волить саму себе, водночас виступаючи і наказом, і велінням. Цікавим є твердження, що волі для себе не буває, так як і не буває влади для себе. Тому волю до влади не можна протиставити чомусь іншому, наприклад, волі до Ніщо.

Тепер перейдемо до детальної характеристики Гайдеггером «волі до влади» Ніцше. «Воля до влади» в мисленні Ніцше має подвійне значення. По–перше, «Воля до влади» – це заголовок головної філософської праці Ніцше; по–друге, – «воля до влади» – це головна особливість всього сущого, найглибша сутність буття [2, с. 382].

Розглядаючи «волю до влади» як фундамент метафізики Ніцше, Гайдеггер приходить до висновку про те, що розкрити даний концепт неможливо без таких аспектів, як «вічне повернення» та «переоцінка всіх цінностей», оскільки сама робота Ніцше «Воля до влади» має підзаголовок: «досвід переоцінки всіх цінностей». Досліджуючи метафізику Ніцше шляхом поєднання трьох вказаних аспектів, Гайдеггер приходить до висновку про те, що концепція «воля до влади» співвідноситься з його концепцією «буття і часу»: «Мислити буття, волю до влади як вічне повернення, осмислювати цю найтяжчу думку філософії означає мислити буття [3, с. 23]. Метафізична позиція Ніцше, на думку Гайдеггера, означається двома положеннями: 1) основна риса сущого як такого є «воля до влади»; 2) буття є «вічне повернення» того ж самого. Аналіз філософії Ніцше в даному контексті, як вважає Гайдеггер, дає нам чисту метафізику: «мы выйдем за пределы позиции, занимаемой Ницше, а также за пределы всей существовавшей до него

філософії. Однако это выхождение как раз и дает нам возможность вернуться к Ницше» [3, с. 28].

Даний зміст роботи для Гайдеггера є підтвердженням його позиції про те, що філософія Ніцше починається з переосмислення існуючих цінностей та покладання нових. Гайдеггер говорить про те, що вища цінність представляє собою дещо, від чого може залежати все суще, оскільки воно має призначення бути таким [3, с. 28].

Згалом, виходячи з ніцшеанського плану «Волі до влади», Гайдеггер розглядає волю як буття сущого, адже, на його думку, таке розуміння волі відповідає найкращому спадку німецької філософії. Першим до даного переліку Гайдеггер долучає Шопенгауера та його «Світ як воля і уявлення». Але воля Шопенгауера, на думку Гайдеггера, прийнята Ніцше лише як ідея. Однак Гайдеггер висловлює припущення про те, що теза «воля як буття сущого», вже була вказана до Шопенгауера Шеллінгом та Гегелем. Він наводить слова Шеллінга з роботи «Філософські дослідження про сутність людської свободи...»: «В кінці кінців, не має ніякого другого буття, крім воління. Воління є першобуття [3, с. 37]. Також визначає, що у «Феноменології духу» Гегель ще в 1807 році означив сутність буття як знання, а знання ототожнив з волінням. З іншого боку, Гайдеггер робить висновок, що Шеллінг, Гегель у свою чергу осмислювали поняття буття у Лейбніца, у якого сутність буття становить єдність уявлення і волі [3, с. 38].

Але що є воля у Гегеля? Справа в тім, що Гегель бачив волю як свободу волі, де свобода волі – це свобода взагалі, а всі інші свободи є лише її видами. Воля Гегеля має всезагальний характер. На його думку, якби воля не була всезагальною, тоді б не існувало ніяких дійсних законів, нічого, що могло б дійсно зобов'язувати усіх, кожен міг би робити те, що йому забажається, не звертаючи уваги на свавілля інших [1, с. 27]. Доказом всезагальності волі Гегель вважає її свободу. Дана свобода полягає в невизначеності волі, тобто в тому, що воля не має в собі природної визначеності. Таким чином, воля сама по собі являється всезагальною волею. Особливість або характерна ознака людини підпорядкована всезагальності волі [1, с. 28].

Гегель вважає, що існує абсолютна свободна воля та відносна свободна воля. Абсолютна свободна воля відрізняється від відносної свободної волі тим, що предметом абсолютної волі є вона сама, а предметом відносної – дещо обмежене [1, с. 30]. На відміну від Гегеля, у Ніцше не існує ні абсолютної, ні відносної волі, існує лише воля до влади, яка і є істинна воля. Всі інші волі не несуть у собі змісту волі до влади, тому не виступають «волею» в розумінні Ніцше. Він стверджує, що ніякої волі не існує – це тільки спрощена концепція нашого розсудку подібно «матерії» [2, с. 394].

Головним висновком Гайдеггера є те, що воля Ніцше тотожна волі до влади. На думку Гайдеггера для Ніцше ці два питання єдині, так як для нього воля є ні що інше, як воля до влади, а влада – не що інше, як сутність волі. У такому випадку воля до влади є воля до волі, тобто воління – воління самого себе [3, с. 38]. Ніцше називає волю афектом, пристрасною, почуттям, повелінням, мистецтвом, доланням, а всі «завдання», «цілі», – тільки формами вираження і метаморфозами однієї й тієї ж волі, що притаманна кожному процесу – волі до влади. На думку Ніцше, воля до влади є там, де є стремління досягати мети, бажання стати сильнішим [2, с. 397].

Гайдеггер, осмислюючи ніцшеанське поняття волі, запрошує враховувати такі аспекти як: якщо воля Ніцше ототожнюється волі до влади і є основою всього сущого, тоді, визначаючи сутність волі, немає потреби звертатися до якогось означеного сущого або будь-якого особливого способу буття, виходячи з яких потім тлумачити дану сутність. Таким чином, воля, пронизуючи собою все суще, не дає ніякої безпосередньої вказівки на те, звідки можна було б виводити її поняття як поняття буття. В цьому моменті здається, що Гайдеггер дійсно знайшов протиріччя у Ніцше відносно ототожнення волі і «волі до влади». Це протиріччя ґрунтується на тому, що природа волі, як відомо, визначається як сутність душі. Під душею розуміється особливе суще, яке відрізняється від тіла і духа. Але, згідно з Ніцше, воля визначає буття будь-якого сущого. В такому випадку не воля є виразником душі, але душа постає вольовим актом. Однак тіло і дух, розмірковує Гайдеггер, також є волею, адже про них можна сказати те, що це речі, які існують. Волю ще визначають як здатність мотти, бути в стані мати владу і здійснювати її [3, с. 40].

Однак точка зору Ніцше по ототожненні «волі до влади» з волею має категоричну відповідь: «Мое положення полягає в тому, що воля минулої психології представляє собою необґрунтоване узагальнення, що цієї волі взагалі не існує, що замість того, щоб зрозуміти як визначена воля проявляється в різних формах було перекреслено все, що характерно для волі і відкинуто її зміст...» [2, с. 414].

Але Гайдеггера категоричне твердження Ніцше не заперило в його істинності, щодо неіснування іншої волі, крім волі до влади. Натомість Гайдеггер робить висновок, що природа волі до влади, як і воля Ніцше, має інший корінь, ніж та воля, яка є складовою, що характеризує божественність в природі людини: розум, почуття, воля. Однак Гайдеггер вказує на те, що існує ще воля як вид причини і дає відповідь: «Но бытие причина есть особый способ бытия, через который, следовательно, нельзя постичь бытие как таковое. Воля не есть действование. То, что обычно воспринимают как причиняющее (Bewirkende), как некую порождающую способность, само коренится в воле» [3, с. 40].

Не буде помилкою ще раз наголосити, що Гайдеггер вважає своїм успіхом той факт, що він винайшов ключ до таємниці ніцшеанської метафізики. Його відкриття, як вже означувалось, полягає в тім, що метафізику Ніцше неможливо осягнути без поєднання волі до влади з вченням про вічне повернення: «Якщо ми мислимо... ми осягаємо те метафізично необхідне і завершене, що міститься в вченні про вічне повернення того ж самого. Завдяки виявленню взаємозв'язку цього вчення з основною думкою про волю до влади філософія Ніцше постає як чітко окреслена історично завершена фаза в розвитку західноєвропейської метафізики» [4, с. 6]. Гайдеггер означив взаємозв'язок між вічним поверненням того ж самого та волі до влади шістьма аспектами:

1. Думка про вічне повернення того ж самого метафізико-історичного передмислить основну думку про волю до влади.

2. Обидві думки метафізичні, в новоєвропейському контексті та історичному ракурсі вони визначають одне й теж.

3. У сутнісній єдності обох думок метафізика, що завершується говорить своє останнє слово.

4. Той факт, що ця сутнісна єдність залишається невираженою, стверджує епоху завершеного безглуздя.

5. Дана епоха виконує сутність Нового Часу, який тільки так і приходиться сам до себе.

6. Історично дане виконання становить потребу в переході, котрий вбирає в себе все минуле і готує майбутнє, до переходу на шлях, який визначається збереженням істини буття [4, с. 7].

Таким чином, тлумачення М. Гайдеггером волі до влади Ф. Ніцше співпадає з задумом самого Ніцше, де даний концепт постає як принцип утвердження інших цінностей, перспектива для створення нових умов «життя». Отже, квінтесенцією метафізики Ф. Ніцше, на думку Гайдеггера, є таке визначення сущого в цілому: «Життя є воля до влади», яке містить єдність двох аспектів, де перший визначає суще в цілому як «життя», а другий – сутність життя як волю до влади. Словами життя є воля до влади завершається західноєвропейська метафізика.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. В. Ф. Философия религии. В 2-х т. / Георг Вильгельм Фридрих Гегель [Общ. ред. А. В. Гулыги. Пер. с нем. П. П. Гайденко и др.]. – М.: «Мысль», 1977. – Т.2. – 573 с. – (АН СССР. Ин-т философии. Филос. наследие).
2. Ницше Ф. Воля к власти: Опыт переоценки всех ценностей / Фридрих Ницше [пер. с немецкого]. – СПб.: Издательский Дом «Азбука-классика», 2007. – 448 с.
3. Хайдеггер М. Ницше / Мартин Хайдеггер [пер. с немецкого А. П. Шурбелева]. – СПб.: «Владимир Даль», 2006. – Т.1. – 608 с.
4. Хайдеггер М. Ницше / Мартин Хайдеггер [пер. с немецкого А. П. Шурбелева]. – СПб.: «Владимир Даль», 2007. – Т.2. – 435 с.
5. Хайдеггер М. Ницше и пустота / Мартин Хайдеггер [сост. О. В. Селин]. – М.: Алгоритм; Эксмо, 2006. – 304 с. – (Философский бестселлер).

References

1. Gegel' G. V. F. Filosofija religii. V 2-h t. / Georg Vil'gel'm Fridrih Gegel' [Obshh. red. A. V. Gulygi. Per. s nem. P. P. Gajdenko i dr.]. – M.: «Mysl'», 1977. – T.2. – 573 s. – (AN SSSR. In-t filosofii. Filos. nasledie).
2. Nische F. Volja k vlasti: Opyt pereocenki vseh cennostej / Fridrih Nische [per. s nemeckogo]. – SPb.: Izdatel'skij Dom «Azbukaklassika», 2007. – 448 s.
3. Hajdegger M. Nische / Martin Hajdegger [per. s nemeckogo A. P. Shurbeleva]. – SPb.: «Vladimir Dal'», 2006. – T.1. – 608 s.
4. Hajdegger M. Nische / Martin Hajdegger [per. s nemeckogo A. P. Shurbeleva]. – SPb.: «Vladimir Dal'», 2007. – T.2. – 435 s.
5. Hajdegger M. Nische i pustota / Martin Hajdegger [sost. O. V. Selin]. – M.: Algoritm; Jeksmo, 2006. – 304 s. – (Filosofskij bestseller).

Dankanich R. I., PhD, Associate Professor Oles Honchar
Dnepropetrovsk National University (Ukraine, Dnepropetrovsk),
rimma_dankanich@mail.ru

M. Heidegger about correlation of «Life» and «Will to power»

It's well known that Martin Heidegger one of the most famous and influential critics of Friedrich Nietzsche philosophy. The place of Nietzsche in Heidegger's analysis is quite important. Heidegger's intention consist in clarifying basic Nietzsche's concepts well known as «Life» and «Will to power». Heidegger sees the «Will to power» as the last project of the european metaphysics. Heidegger's clarification of Nietzsche's views on «Life» is at the same level of philosophical analysis as his discussion of will to power.

Keywords: «The life», «Will to power», being, metaphysics, values.

Данканич Р. І., кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Дніпропетровський національний університет ім.
Олеся Гончара (Україна, Дніпропетровськ), rimma_dankanich@mail.ru

М. Хайдеггер о соотношении понятий «Жизнь» и «Воля к власти»

Хорошо известно, что Мартин Хайдеггер один из самых известных критиков философии Фридриха Ницше. Ницше занимает особое место в анализе Хайдеггера. Внимание Хайдеггера состоит в прояснении основных

понятий Ницше, более известных как «Жизнь» и «Воля к власти». Хайдеггер рассматривает в «Воле к власти» последний проект европейской метафизики. Хайдеггеровское прояснение взглядов Ницше на «Жизнь» осуществляется на том же уровне философского анализа, что и понятие «Воля к власти».

Ключевые слова: «Жизнь», «Воля к власти», бытие, метафизика, ценности.

***

УДК 17.026.4:1(091)

Дойчик М. В.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та соціології,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(Україна, Івано-Франківськ), maksvdoc@ukr.net

ИДЕЯ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ У СОКРАТИЧНИХ ДІАЛОГАХ ПЛАТОНА

Представлено історико-філософське дослідження особливостей розуміння ідеї гідності людини в сократичних діалогах давньогрецького філософа Платона. У процесі дослідження було використано такі методи, як діалектичний, феноменологічний, герменевтичний. Гідність людини розглядається у системі таких філософських, морально-етичних та педагогічних категорій, як справедливість, розум, ідея, благо, душа, філософія, мораль. Гідність людини, для Платона, не пов'язана із традиційним для античності оспівуванням краси людського тіла, зовнішніх соціальних атрибутів, а пов'язана, перш за все, з красою її душі. Прагнення людини до справедливості засвідчує її душевну красу; її гідність як особистості. Гідність є тим благом, до якого повинна прагнути людина, оскільки саме усвідомлення важливості гідності її гідної поведінки робить нас кращими.

Ключові слова: гідність, ідея, душа, людина, справедливість, розум, мораль, філософія, благо.

Платон – поет і геніальний мислитель. Ще при житті Сократа він почав записувати деякі з його бесід, хоча вже тоді він мимоволі додавав до них дещо нове, своє. Кажуть, що після прочитання одного з таких записів, Сократ, комічно жахаючись, вигукнув: «Боги! Як багато цей юнак нашкрывав на мене!» [5]. Вкладаючи в уста Сократа свої думки (з часом Сократа свідомо було перетворено на літературний персонаж), Платон окреслював своє власне бачення його ідей, і, зокрема, ідеї людської гідності.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності освоєння глибинного змісту платонівського погляду на людську гідність. З ідеалістичних позицій мислитель чітко визначає як внутрішні, так і зовнішні умови, завдяки яким людина виявляє власну гідність. Результатом цього є відкриття божественного начала в людині, справжньої цінності людської особистості, що становить значний інтерес для людини сучасності, людини суперечливого, мінливого соціального світу. Вищевикладене визначає мету нашого дослідження – виявлення особливостей розуміння людської гідності у сократичних діалогах Платона.

Дослідженню філософської спадщини Платона присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Проте, слід визнати, що платонівське розуміння гідності людини та її значення в гармонізації суспільного буття все ще залишається недостатньо вивченим. Серед тих, чий узагальнення, в певній мірі, обумовили хід реконструкції поглядів мислителя на гідність людини, можна згадати В. Йегера [1], П. Карабушенко [2], В. Лазаренко [3], о. Александра Меня [4], П. Новгородцева [5].

Гідність людини, для Платона, не пов'язана із традиційним для античності оспівуванням краси людського тіла, зовнішніх соціальних атрибутів,

а пов'язана, перш за все, з красою її душі [7, с. 474–475]. Цю душевну красу гідна людина виявляє у вихованості, освіченості, у непохитному прагненні до справедливості [Там само, с. 470].

Акцентуючи увагу саме на внутрішній, суб'єктивній визначеності гідності людини, словами Сократа Платон чітко окреслює: «Гідною людиною є та, яка має гідну душу. Мерзенна ж людина має душу негідну» [6, с. 376]. Гідністю душі є справедливість, а вадою – несправедливість [8, с. 353]. Прагнення людини до справедливості засвідчує її душевну красу, її гідність як особистості. Таким чином, якщо справедливість – це здібність душі, то більш здібна душа буде і більш справедливою, а отже і більш гідною [6, с. 375]. І саме таку людину філософ називає щасливою, натомість несправедливу і ницу – нещасною [7, с. 470]. Він не втомлюється повторювати: той, хто живе гідно, той є щасливим, а хто негідно – якраз навпаки [8, с. 354]. Ці думки в лаконізованій формі віддзеркалюють увесь хід міркувань, викладених у сократичних діалогах Платона.

Щоб надійно випробувати душу на відповідність належному, слід оволодіти трьома важливими якостями – знанням, доброзичливістю і прямоотою. Не можуть бути ознаками людської гідності ні фізична сила, ні здатність нав'язувати свою думку іншим. Гідна людина вивисується насамперед своїми чеснотами; це найкраща людина: розумна, мужня, стримана [7, с. 487]. Вона, перш за все, прагне володарювати не над іншими, а над собою. Цю владу над собою Платон розуміє як «стриманість, вміння володіти собою, бути господарем своїх насолод і бажань» [Там само, с. 491]. Доки душа зіпсута – нерозумна, нестримна, несправедлива, нечеслива, – слід утримувати її від бажань і не дозволяти нічого, окрім того, що робить її кращою [Там само, с. 505]. Помилковим є отождолення блага і насолоди. Якщо насолода – це те, що з'являючись, дає нам радість, то якраз благо – це те, що своєю присутністю робить нас кращими. А кращими ми стаємо тоді, коли в нас прокидається гідність. Тобто саме гідність, за Платоном, є тим благом, до якого повинна прагнути людина, оскільки саме усвідомлення важливості гідності й гідної поведінки робить нас кращими [Там само, с. 506]. У цьому його вчитель Сократ переконує свого опонента Каллікла у діалозі «Горгій». Гідна людина – стримана і поміркована, вона «завжди буде ставитись належно як до богів, так і до людей: оскільки, діючи неналежним чином, вона виявиться вже нестриманою» [Там само, с. 507]. Поводитись належно з людьми означає «ставитись до них справедливо, а з богами – благочестиво». «А той, хто дотримується справедливості і благочестя, той неодмінно справедливий і благочестивий. Так. І неодмінно мужній на додачу. Стримана людина не стане ні гнатися за неналежним, ані відхилятися від належного, і, щось переслідуючи, чи від чогось відхиляючись, вона виконає свій обов'язок, чи стосується ця справа людей, чи речей, насолод чи страждань, а якщо обов'язок вимагає терпіти – буде стійко терпіти» [Там само, с. 507].

Отже, гідна людина – це, перш за все, стримана людина, людина «справедлива, мужня і благочестива... яка неодмінно буде бездоганно кращою, а краща людина завжди чинить добре, гідно, і, чинячи так, вона блаженна і щаслива, негідна ж, навпаки, вчинюючи погано, – нещаслива» [7, с. 507]. Негідна людина є протилежністю гідній у своїй нестриманості та розбещеності. А в житті завжди треба вміти обирати середній шлях, уникаючи